

Acta ¹⁾ *synodi ducatus Geldriae et comitatus
Zuitphaniae, gehouden tot Harderwyck anno
1608 den 14, 15 ende 16 Junij olden styl* ²⁾

1. *Regentes* ³⁾. — Naer anroepinge Gods syn met eendrachtigen suffragien vercoren in praesidem D. JACOBUS BURSCHETUS, in assessorem D. WILHELMUS BAUDARTIUS, in scribam HENRICUS HOLLINGERUS.

2. *Deputati*. — De personen, met behoirlicke credentien verschenen op desen synodum, syn dese naevolgende:

ex classe Neomagensi:

GERARDUS LIVIUS, minister tot Niemegen,
HENRICUS HOLLINGERUS, minister op sGravewerdt,
JOANNES MULHOVIUS, minister tot Elst, loco senioris,
RUDOLFF VAN STEENWYCK, olderlinck tot Niemegen;

ex classe Tilo-Bomiliensi:

ALARDUS FRISIUS, minister tot Thiel,
HENRICUS LEO, minister tot Bomil,
PETER WOLBOKER, olderlinck tot Thiel,
MATHAEUS HENRICSSON, olderling tot Bomil;

ex classe Zuitphaniensi:

WILHELMUS BAUDARTIUS, minister tot Zuitphen,
JOANNES VOLCERUS, minister ter Burcht ende Etten,
JOANNES WYNHOVIUS, olderling tot Zuytphen,
JOACHIM DUYM ⁴⁾, olderling tot Lochem;

ex classe Arnemiensi:

JACOBUS BURSCHETUS, minister tot Arnem,
BERTHOLDUS ⁵⁾ WENTHOLT, minister tot Brummen,
doctor LAURENTIUS DE SILLE ⁶⁾, olderling tot Arnem,
WILLEM VAN ESZVEIT, olderling tot Wageningen;

ex classe Harderwicensi:

JOANNES RHODIUS, minister tot Harderwyck,
PETRUS KINTZIUS, minister tot Putten,
WOLTERUS VAN WOLTING, olderling tot Harderwyck,
JOHAN VAN HOLTEN, olderling totter Elburg.

¹⁾ Boven aan het blad staat nog „Anno 1608”. ²⁾ „olden styl” ontbr. in S en T. ³⁾ De marginalia bij deze acta ontbr. in S en T. ⁴⁾ „Duym” S heeft „Duijn” T „Duijmen”. ⁵⁾ „Bertholdus” S en T hebben „Joannes Bartoldus”. ⁶⁾ „Sille” S en T hebben „Hille”.

Van wegen des Edlen Hoves van Gelderlandt: de ehrentfeste HENRICK VAN ESZEN, raetsheere.

Van wegen eens eersamen raets tot Harderwyck: de eersame JACOB VOETH, raetsverwandter.

Van wegen de sinoden van Noort ende Suidhollandt: D. JOANNES ROGGIUS, minister tot Horn, deputatus Northollandiae, D. PETRUS THEODORI LEUWIUS, minister tot Goricheym, deputatus Suidholl..

3. *Censura classis Neomagensis.* — De reden der deputierten des Niegenschen classis, van dat sy een praedicant in plaetse eens olderlings gesonden hebben by gebreck van meerder ende bequame olderlingen, is by den synodo voor guet opgenomen, ende oick besloten ¹⁾, dat im fall eenich classis om gelycke redenen datselve gedrongen mochte wesen nae te duen, deselve geenens censur sal onderworpen syn, doch alsoo dat men nae luyt der acten des nation. synodi syn beste doe om twee ²⁾ olderlingen neffens de dienaren te deputieren.

4. *Conciones synodales.* — Iss besloten, dat in alle synoden de ministri loci a concionibus ordinariis sullen gevryet worden door eenen van de anwesende dienaren, de met de meeste stemmen daertoe sal worden genominiert, exceptis praeside, assessore et scriba, sonder dat men jemand met andere particuliere praedicatien te duen (daervan in synodo praecedenti art. 34 mentie gemaect is) sal beswaren. Ende is voor dit mal om morgen des Wonsdags ³⁾ te predicken geeligiert JOANNES VOLCERUS.

5. *Delatio eorum qui.* — De synodus looft de classen, dewelcke den deputatis synodi overgebracht hebben de namen van soedanige luyden, de hare kinderen by de Jesuiten duen studieren ofte de een schandelick leven leyden ⁴⁾ in concubinato, adulterio, incestu, caedibus ofte diergelycken ⁵⁾, ende will de andere, so sulcx noch ter tyt niet wel bequamelick hebben connen duen ofte om eenige redenen hebben wtgesteld, versocht ende vermaent hebben om tselve oick met gueder gelegentheedt nae te volgen door alsulcke manieren, als sy bequamst sullen vinden, ten eynde door autoriteyt des E. Hoves de delinquanten mogen gestrafft worden.

6. *Deputatus deputatorum synodi.* — In name der deputaten synodi is verschenen D. JACOBUS BURSCHETUS om den synodo van alle gepassierde

¹⁾ „besloten” S en T hebben „geadvijrt”. ²⁾ „twee” S en T hebben „oock”. ³⁾ „des Wonsdags” ontbr. in S en T. ⁴⁾ „de een — leyden” S en T hebben „andersins”. ⁵⁾ „incestu — diergelycken” S en T hebben „etc. godtloessicken leven”.

last ende handelingen, den deputaten opgeleyt, bericht ende contentement te duen, alss in voorgaenden synodo besloten is artic. 5.

7. *Collectio gravaminum.* — Werden alle classes vermaent neerstich voort te faren in het ondersuecken ende vergaderen van alle ende sodanige gravaminibus, als op den anstaenden nationalen synodo noodich sullen wesen geproponiert te worden.

8. *Deputatio ad syn. Hollan. provincialem.* — De synodus geeft den Suid ende Northollandsche kercken ofte synoden ¹⁾ christlicker wyse te bedencken, dat also in Hollandt beede synoden extraordinarie sullen om eenige saecken tesaemencomen, oft niet raedtsaem ende tot onderhoudinge der welgeusierde correspondentie noodich is, dat de voors. Hollandsche synoden oick twee gedeputierte wt desen synodo tot de voors. handelinghe beroepen, tot welcken eynde de synodus tegenwoirdich by provisie ende sonder praejudicie ²⁾ gecontinuiert heft D. ³⁾ JOANNEM COITSIUM ende dien noch bygevoecht D. JOANNEM FONTANUM.

9. *Testimonium BILICHII.* — Hoewel in voorgaende tyden ADAMO BILICHIO testimonium by syne gemeente ende den classe, oick latstlick den synodo, geweygert is, niet van wegen syn leer ende leven (daer men God lof nu niet quaets van can spreken), maer om de quade maniere van het achtervolgen des beroeps ende vertreckens tot Culenborch, twelck met der kercken tot Ingen ende des classis onwill ende tegen des synodi resolutie praecipitanter gedaen was, ende om de kercken van Zuydthollandt (de den voors. BILICHIIUM niet wel om grote redenen in haren bezirek lyden conden) niet te offendieren, nochtans nademale ADAMUS itzundt met de kercke van Ingen is gereconcilieert ende van deselve testimonium honestum heft vercregen, ende de classis van Tile-Bomil hem in leere ende leven (soveel bekend is) niet en weet te missprysen, ende de Suidthollandtsche synodus, hope hebbende dat ADAMUS, met gueden testimonio voorsorcht, stichtinge tot Culenborch duen sal mogen, hem in sulcker voegen genegen is te lyden ende pro membro classis tot Goricheym te ontfangen, so consentiert de synodus den Tile-Bomelschen classi, dat sy den voors. ADAMO BILICHIO, in forma voors. is, een eerlick testimonium toeschicke.

10. *Deputati synodi praeparatoriae.* — Also de 14 art. praecedentis

¹⁾ „synoden” S en T hebben „den gedeputierden derselviger sijtoden”. ²⁾ „by provisie — praejudicie” ontbr. in S en T. ³⁾ „D” S en T hebben „den voorhenen gedeputeerden”.

synodi by veelen vrecmbd verstaen ende geduydet werdt ende daerom noodich is des synodi meeninge daerover te verclaren, so ist dat de synodus alle degene, so in den praeparatoria synodo ¹⁾ geweest syn, bedanckt voor sovele als deselve in eenige poincten geaccordeert hebben, wt hope dat sy oiek met gueder consciencie ²⁾ in d'andere poincten sullen suecken te accorderen.

11. *Contumacia praetoris Zuytph.* — De deputati synodi werden committiert om den Ed. Hove te remonstrieren de contumaciam van ³⁾ joncker WESTERHOLT, scholtis tot Zuytphen, dewelcke, gelyck syn twee eerste kinderen, nu onlanx ⁴⁾ syn derde kindt op synen huuse door een paep heft duen doopen tegen der landschap recessen.

12. *Status Til. et Bom. territorii et Mosae Wahalis.* — Wordt den deputatis synodi befohlen den E. Hove te remonstrieren den miserablen staet der kercken in Thyl ende Bomilerweerden ende eenige plaetsen in Maess en Waal, daer de geestelicke guederen verdunckert ende de paepen geleden worden, als tot Haren, Offerden ende Balgoij etc. ⁵⁾ tegen de voorgaende des E. Hoves mandamenten ende ordonnantien ⁶⁾, om daerin ernstelick te remedieren.

13. *Usurpatio pastoratus in Hohemuet.* — Sullen de voorss. deputati den E. Hove voorstellen, hoe dat PAULUS SLUYSSKEN, eenige jaren herwartz hebbende de collatie vercregen van grave HERMAN VAN DEN BERG, de pastory-guederen tot Hoemuet in Overbetowe gebruyckt ende also behindert, dat de plaetse door geenen praedicant (om des gebreex wille van onderhout) can bedient worden, ten eynde hy door des E. Hoves autoriteyt ende befehlen werde geconstringiert de voorss. guederen te verlaeten, opdat de bediening des h. evangeliï aldaer moge ingefuert worden.

14. *Quaestio matrimonialis.* — Op de vrage, oft toegelaten is te trowen syns rechten ⁷⁾ nevens naegelaten weduwe, advisiert de synodus, dewyle hetselve is een dependent van hetgene, dat in deser landschap placaten ceertyt is gepubliciert, so sullen de geinteriesserde tselve laten gelangen an het E. Hove ende van dien resolutie verwachten.

¹⁾ „synodo” S en T hebben „sijnodo in sGravenhaeghe”. ²⁾ „wt — consciencie” S en T hebben „verhoepende ende wenshende, dat sij oock”. ³⁾ „de contumaciam van” S en T hebben „hoe dat”. ⁴⁾ „gelyck — onlanx” S en T hebben „noch onlanghs voor twee maenden”. ⁵⁾ „als tot — etc.” ontbr. in S en T. ⁶⁾ „ende ordonnantien” ontbr. in S en T. ⁷⁾ „rechten” ontbr. in S en T.

15. *Quaestio matrimonialis.* — De deputati synodi sullen den E. Hove te kennen geven het gravamen van sHeerenberge, allwaer een man, diens huysvrowe, also hy etlicke jaren van haer hadde geweest, eerst een soldat hadde angeslagen ende van hem een kind ontfangen ¹⁾, daernaes desen van haer vertogen wesende, een ander man gecregen ende met denselven solemnelick getrowet is, versueckt een ander huysvrowe, daer hy nu oick eenige jaren huys mede heft gehouden, te mogen wettelicken ²⁾ trowen, opdat de minister loci nae de decisie des Ed. Hoves sick moge regulieren. Vindet oick de synodus voor guet, dat de man, so met sulck een vrowe getrowet is, sijnde een membrum ecclesiae, solange a s. coena worde gesuspendiert, totdat de saecke by den E. Hove sy wtgedragen.

16. *Quaestio matrimonialis.* — Gevraecht, of men eenen melaet soude mogen trowen met een vrowe, de niet ³⁾ melaet en is, also sy allreede tsamen huysshouden, andtwoordt de synodus, dat het beter ende christlicker ⁴⁾ ware, dat so een person van het howelick abstinierte, maer dewyle dese sulcx niet duen en can ende allreede met de vrowe huysshoudet, vindt geen reden, dat hem op syn versueck de insegeninge soude geweygert worden.

17. *Usurpatores bonorum eccl.* — De vrage, of men tot den h. avondtmael sal admittieren degene, so eenige geestelicke guederen gebruycken ende geen kerckendiensten duen, wordt gereserviert op den synodum nationalem.

18. *Cautela haereseon etc.* — Deputati synodi sullen den Ed. Hove te bedencken geven, dat also het schynt, dat de graven ende baronen, vassallen wesende van het vorstendom Gelder ende graeffschap Zuytphen, soverre dese vrede ⁵⁾ voortgaet, sullen suecken vrye openbare exercitien van de Pausslicke ofte andere religien in hare heerlicheden ende huysen in te fueren tot afbrueck van Gods kercke, op wat middel ende wegen ⁶⁾ denselven voor ⁷⁾ te comen ende te beletten ⁸⁾ sy.

19. *Sacrificus et ludimagister Jesuit. in Vaschen.* — Sullen mede den Ed. Hove voordragen de grote ontstichtinge tot Vaeschen, allwaer een olden paep nu veele jaren tegen des Ed. Hoves meeninge ende placcaten ⁹⁾ by

¹⁾ „ende — ontfangen” ontbr. in S en T. ²⁾ „wettelicken” ontbr. in S en T. ³⁾ „niet” S en T hebben „gesont ende niet”. ⁴⁾ „christlicker” S en T hebben „nuttelicker”. ⁵⁾ „vreede” S en T hebben „vredenshandelinghe”. ⁶⁾ „ende wegen” ontbr. in S en T. ⁷⁾ „voor” S en T hebben „op het beste voor”. ⁸⁾ „ende te beletten” ontbr. in S en T. ⁹⁾ „meeninge ende placcaten” S en T hebben „mennichvuldige bevelen”.

den jonckeren is gemaenteniert ende nu met een Jesuitschen schoolmeester versterckt, ten eynde door des Ed. Hoves ernstige bevelen beede, de paep ende schoolmeester, mogen ¹⁾ geremoviert worden ²⁾.

20. *Quaestio matrimonialis.* — Op de vrage, off een vroweperson, de over vijff jaren ondertrowet was van een jonggesell, maer omdat syn mueder niet en wilde consentieren, wederom van hem verlaten door syn vertreck ende absentieren, nu een ander eerlick man soude mogen trowen, de synodus remittiert de verlatene parthey an het Ed. Hoff.

21. *Sacerdos Puttensis.* — WILLEM DE WEES, gedepoort pastoor tot Putten, heft wederom eenige kinderen int heimelick op Paepsche wyse gedoopt tegen de voorgaende bevelen ende inhibitien des Ed. Hoves ende tegen syne eygene beloftenissen, tot grote ontstichtinge van de Gereformierde kercke. Sal derhalven per deputatos synodi versocht worden an het E. Hoff, daerin te remedieren.

22. *Reformatio Tilo-Bomil. territoriorum et Mosae-Wahalis.* — Also de christlicke synodus genuechsamen remonstrantie van D. ELLARDO MENIO ende D. ANTONIO THUSIO hadde verstaen nopende het gravamen classis Harderwicenae, waerin gedoliert wordt over het voorbyslaen harer in het begin der reformation Tyler ende Bomilerweerden, oick Maess en Waal, oirdeelt dat wel guet ware geweest, dat den deputatus classis Harderwicenae tot den voors. werck den dryen bruederen wt den classibus van Niemegen, Zuytphen ende Arnem ware bygevoecht geweest. Edoch also sulcx niet en is geschiedt om den classen van Harderwyck te verachten maer om eenige andere redenen, verstaet de synodus, dat de voors. classis den onwill, hierover geschept, behoirt te laten vallen ende alles nae den regul der liefden duyden ³⁾. Ende de gecommittierde bruederen voor haren getrowen dienst ende arbeedt bedanckende, heft de synodus geresolviert, dat de classen van Niemegen ende Tilo-Bomil alle vlyt sullen anwenden, dat met vindicatie van de kerckelicke guederen de costen mogen worden voorsorcht voor de dienaren, so derwaertz sullen comen om de angefangen reformation te continuieren. tWelck gedaen synde, sullen alsdan door de deputatos synodi alle respective classen worden verschreven om hare gecommittierde datelick ten eynde voors. te schicken, ende wordt den classibus hiermede belast tempestive een bequamen dienaar daertoe te eligieren ende gereedt te houden.

) „door des - mogen” S en T hebben „dieselvige door het Ed. Hoff”. ²⁾ „geremoviert worden” S heeft „werde geremediert” T „werde geremoveert”. ³⁾ „ende alles — duyden” ontbr. in S en T.

23. *Sacrifici Harensis contumacia.* — Sal den Ed. Hove per synodi deputatos worden angedient de contumacia van den paep tot Haren, dewelcke door last van den abt van Camp tegen de placcaten van het Ed. Hoff met predicken ende afgodische exercitien noch stoutelick blyft continuerende.

24. *Inspectores classium.* — Inspectores classium worden noch gecontinuiert: tot Niemegeen JOANNES COITSIUS ende HENRICUS HOLLINGERUS; tot Tylo-Bomil ALARDUS FRISIUS ende HENRICUS LEO; tot Zuytphen WILHELMUS BAUDARTIUS ende CASPARUS SOLINGIUS; tot Arnem HENRICUS BRUMANUS ende BALTHASAR HYDOREUS; tot Harderwyck ALARDUS MENIUS ende WOLTERUS DE BRUYN.

25. *Novitii classium ministri.* — Tot den dienst des goddelicken woorts syn in desen jaer in den classibus geadmittiert:

Neomagensi: REINERUS AB ERBRAET, minister tot Heess ende Nederbusch, WILHELMUS ISFORDINCK, minister tot Batenburg, JOANNES LUCAE, minister tot Gent;

Tilo-Bomiliensi: ABRAHAMUS HASIUS, minister op de Voorn, HENRICUS CHRISTIANI, minister in Isendorn, JOANNES GALEN ¹⁾, minister tot Ingen, WERNERUS WESEKIUS, minister tot Echtelt, ANTONIUS LEO, minister tot Haften, JOHANNES COCCIUS, minister tot Harwijnen, ERNESTUS MERSMAN, minister tot Deyl;

Zuytphaniensi: HENRICUS WINCKELIUS, minister tot Duyssborch, JOANNES BOLIETH ²⁾, minister tot Warnssfelt, JOANNES JORLINGIUS, minister tot Diedem, JOANNES VOLCERUS, minister tot Burcht ende Etten, ANDREAS SUAVIUS, minister tot Almen;

Arnemiensi: HENRICUS BRUMANUS, minister tot Arnem, ISAACUS WASSENBERG, minister tot Bennecom, PETRUS WASSENBERG, minister tot Felp ende Reede.

26. *Acta synodi Suidholl.* — Syn voorgelesen de acta synodi Suidhollandicae met gueden contentement deses synodi.

27. *Deputati hujus synodi.* — Deputatus synodi blyft dit jaer D. SEBASTIANUS DAMMANNUS. Ende in plaetse des zaligen D. JOANNIS LEONIS, item der afgaende deputaten D. JACOBI BURSCHETI ende D. WINANDI JOANNIS syn by de meeste stemmen tot deputaten synodi vercoren D. JOANNES FONTANUS, D. GERARDUS LIVIUS ende D. JOANNES SUITERUS.

¹⁾ „Galen” S en T hebben „a Galen”. ²⁾ „Bolieth” S en T hebben „Bouillet”.

28. *Deputatus ad syn. nat. loco defuncti.* — Op den synodum nationalem in plaetse D. JOANNIS LEONIS zal. is geeligiert nevens de andere deputierten deses synodi te verschynen D. HENRICUS LEO.

29. *Deputatus ad Northoll. syn.* — Op den Noorthollandschen synodum des naestcomenden jaers is gedeputiert D. JACOBUS BURSCHETUS.

30. *Locus proximae syn.* — De plaetse om den naestvolgenden synodum te holden werdt genominiert Arnem, ende sal de classis aldaer ter rechter tyt ende tempestive den synodum wtschryven.

31. *Conclusio synodi.* — De ehrentfeste heer HENRICK VAN ESSEN, gecommittierde raetsheer des Ed. Hoves, alsoick de eersame JACOB VOETH, gedeputierde des Eers. magistraets der stadt Harderwyck, mitzgaders D. JOANNES ROGGIUS ende D. PETRUS THEODORI LEEUWIUS als gedeputierde der synoden van Hollandt, zyn bedanckt, dat hare E.E. desen christlicken synodo belieft heft so getrowelick met gueden raecht ende advysen by te wonen.

32. *Discessum est.* — Nae gehouden censura morum iss de synodus met een hertelicke dancksegginge tot God in gueden vrede ende eenicheydt gescheyden.

Veritatis ergo subscripserunt, ut moris est:

JACOBUS BURSCHETUS, ut praeses manu propria.

WILHELMUS BAUDARTIUS, assessor synodi.

HENRICUS HOLLINGERUS, scriba. 1)